

NÅR DE DØDE VÅKNER

Kuhn vs. Popper

av Torbjørn Gundersen

Kuhn vs. Popper - The Struggle for the Soul of Science

- Steve Fuller
- Columbia University Press
- 2004

Tråd med sitt prosjekt om å blottstille svakhetene ved Thomas Kuhns vitenskapssyn, forsøker Steve Fuller i denne boka å revidere det dominerende synet på Kuhn og Karl Popper. Som i hans grundige og kritiske ”*Thomas Kuhn: A Philosophical History of Our Times*” (2000), mener Fuller at Kuhns påvirkning på akademia, og på offentligheten for øvrig, har vært svært uheldig. Som følge av tilslutningen til Kuhns historiserende og relativiserende perspektiv på vitenskap har Poppers normative vitenskapsfilosofi blitt bragt i miskreditt.

Utgangspunktet for boka er en debatt mellom Kuhn og Popper som fant sted under et symposium om førstnevntes bok *The Structure of Scientific Revolutions* (utgitt 1962) avholdt i London 13. juli 1965, og som fem år senere ble publisert i antologien *Criticism and the Growth of Knowledge*. Popper og den brokete gjengen som på 60-tallet kunne karakteriseres som popperianere (blant dem Paul Feyerabend og Imre Lakatos) var enige om at Kuhns vitenskapsforståelse hadde autoritære implikasjoner, og at den undergravde muligheten for viktig kritikk på tvers av faggrensene. Selv om Kuhn kanskje ikke vant debatten den gang, er det åpenbart at han vant kampen om virkningshistorien: *Structure* er trolig den utgivelsen etter andre verdenskrig som har øvet sterkest innflytelse på vår forståelse av naturvitenskapelig forandring. Den har solgt over en million eksemplarer, er oversatt til over tjue språk, og har de siste tretti åra vært blant de ti mest siterte

akademiske utgivelsene i verden. Selv om boka ikke har endret naturvitenskapsfolks selvbylde i særlig grad, har dens betydning innenfor humaniora og samfunnsfag vært betydelig. Popper, på den annen side, er ennå ikke helt glemt, men blir ofte referert til som en mann av i går. Han er en scientister hvis falsifikasjonskriterium er falsifisert og hvis politiske perspektiv det ikke lenger er plass til i det ”etter-positivistiske” klima vi finner i dagens akademia.

Ifølge Fuller presenteres vi for en karikatur av Kuhn og Popper i mye av dagens vitenskapsfilosofiske litteratur: Kuhn taler den vitenskapelige pluralismens og det metodologiske vidsynets sak. Han er tenkeren som lærte oss at vitenskapene er langt mindre objektive og rasjonelle enn det vitenskapsfolk selv skal ha det til. Kuhn står for en humanisering av vitenskapen og påviser dens sosiale og kontigente karakter. Popper er, ifølge karikaturen, en gretten positivistisk autokrat. Han hevder vitenskapens enhet med fysikken som ideal og har et nedlatende syn på humaniora og samfunnsvitenskap. Kuhn er liberal og åpen, mens Popper er elitistisk og autoritær. Selv om det er et snev av sannhet i denne framstillingen, hevder Fuller at det forholder seg stikk motsatt. Ifølge Fuller har Kuhn et langt mer autoritært og elitistisk syn på vitenskap enn Popper. Popper mener nemlig at distinksjon mellom en faktisk praktisert vitenskap og det normative begrepet om vitenskap er viktig. Fra et popperiansk perspektiv skal filosofer spille en viktig rolle i utformingen av det vitenskapelige idealet. Dersom forskere bryter idealet – noe som er regelen snarere enn unntaket, skal vi tro Popper og hans elever – skal vitenskapsfilosofer være en fornufts og objektivitetens vaktbikkje vis-à-vis vitenskapene. For Kuhn derimot, finnes det ingen som kan felle dommer om vitenskap utenom det vitenskapelige miljøet; hva

som er god vitenskap defineres av forskerne selv. Denne internalistiske forståelsen har ifølge Fuller uheldige implikasjoner: Hvis ingen andre enn vitenskapsfolk skal kunne bestemme hvilke krav som kan stilles til vitenskapene, og hva som bestemmer om de er tilfredsstillt, fristilles de fra kritikk utenfra.

Ifølge en popperiansk lesning undergraver Kuhn flere viktige verdier innenfor både moderne vitenskap og de moderne liberale demokratiene, nemlig åpenhet, kritikk, skepsis og mistenksomhet til gyldigheten av egne oppfatninger. Kuhn og Popper var enige om at det finnes en slark mellom vitenskap som ideologi og vitenskap som praksis, men lærdommene de trekker fra denne observasjonen er diametralt forskjellige: Kuhn gir forskerfellesskapet forrang, mens Popper tilskriver filosofien en kritisk rolle. At Kuhns posisjon har vunnet fram på bekostning av det popperianske, har ifølge Fuller hatt uheldige konsekvenser for vitenskapsfilosofien. Han mener dessuten å se en utvikling av vitenskapsfilosofien enten i retning av historiske case-studier (som i såkalte "Science studies") eller mer snevre tekniske spørsmål av logisk eller semantisk karakter (slik som i det ledende tidsskriftet *Philosophy of Science*). Vitenskapsteorien har ifølge Fuller blitt utelukkende pro vitenskap.

Fuller gjør et poeng ut av at Kuhn ikke er en særlig original tenker. Kuhns ideer om paradigmers rolle, inkommensurabilitet, den historiske stadieteorien om vitenskapelig utvikling og teoriladet observasjon er også å finne hos andre tenkere. Uten at Fuller går særlig inn på Kuhns idéhistoriske forgjengere, er det verdt å nevne Pierre Duhem, men kanskje først og fremst Ludwig Fleck, som viktige påvirkninger for Kuhn. Flere av Kuhns samtidige, som Kuhn leste og var i dialog med, utviklet lignende tanker på 50- og 60-tallet, blant andre Norwood Russell Hanson, Stephen Toulmin, Lakatos og Feyerabend. Fuller mener at fordi Kuhns vitenskapssyn synes å undergrave muligheten for viktig filosofisk kritikk av vitenskapene, bør man heller vie noen av disse mer neglisjerte tenkerne et studium.

Sett i lys av dette mener jeg Feyerabends kritiske og eksplisitt normative vitenskapsfilosofi på 60-tallet burde vurderes som et alternativ til Kuhns kritikkhemmende vitenskapshistoriske modell i *Structure*. Selv om Feyerabend og Kuhn framholdt nokså like poenger vedrørende vitenskapelig kunnskap er det uten tvil Kuhn som har fått størst innflytelse. Trolig som følge av sin fandenivoldske retorikk, som nådde sitt høydepunkt i andre halvdel av 70-tallet, har Feyerabend ofte blitt karakterisert som vitenskapenes og fornuftens verste fiende. Feyerabend er angivelig for ekstrem! Selv om *Against Method* er et *reductio ad absurdum*-argument av Poppers kritiske rasjonalisme,

bevarte Feyerabend gjennom hele sin karriere viktige ideer fra sin lærer Popper: Vitenskapsfilosofien må innta et bredt perspektiv som ikke bare innlemmer rene epistemologiske spørsmål, men også etiske og samfunnsmessige anliggender. Feyerabend var, i motsetning til Kuhn, en kritiker både i teori og praksis.

Som Fuller poengterer mottok Kuhn allerede for *Structure* ble utgitt velvillig, men krass kritikk av Feyerabend både i samtaler og i brevform (som nå er blitt utgitt). Særlig gjelder kritikken hvordan Kuhn smugler inn normative syn i et deskriptivt språk. Fuller mener at forskjellen mellom popperianerne og Kuhn ikke er å spore i deres interesse for vitenskapshistorie som sådan, men snarere i deres evne til å ytre normative påstander eksplisitt. Fuller mener det er åpenbart at Kuhns vitenskapshistorie ikke er rent deskriptiv, men at *Structure* presenterer en normativ modell for vitenskap uten at de tilgrunnliggende argumentene kommer til syne. Feyerabend mente at Kuhn slik brukte det deskriptive språket strategisk og at boka var "ideology covered up as history". Kuhn plukket dessverre aldri opp hansken.

Det er dessuten verdt å merke seg at Feyerabend i forbindelse med sin introduksjon av begrepet inkommensurabilitet i 1962 argumenterer for at eksistensen av inkommensurable teorier ikke begrenser, men snarere *øker* muligheten for kritikk. Kort fortalt; inkommensurable teorier baserer seg på diametralt forskjellige teoretiske antagelser. Slike antagelser blir som oftest ikke selv testet, men forutsettes av forskere når de tester hypoteser. Verken Kuhn eller Feyerabend mente at inkommensurable teorier er usammenlignbare. Men Feyerabend går et skritt lenger enn Kuhn: Inkommensurable teorier utgjør en sjelden mulighet til også å teste det vitenskapelige paradigmet metafysiske grunnlag. Her ser man hvordan Feyerabend forener den postempiriske vitenskapsfilosofiens tanke om paradigmers rolle i vitenskapene med Poppers ideal om testing. Innenfor Feyerabends perspektiv kan man slik sett også gjøre metafysiske framskritt. Med andre ord; Feyerabend mente at teoretisk pluralisme ikke svekket muligheten for testing og sammenligning, men snarere at det åpnet for en spesielt dyptpløyende form for kritikk.

Fuller er inne på noe viktig. Slik jeg ser det lever vi i en tid hvor de fleste akademiske disipliner blir stadig mer spesialiserte, og hvor det trengs en kritisk metadisiplin som går vitenskapene etter i sømmene. Vitenskap og filosofi er praksiser som arbeider innenfor samme bransje – nemlig kunnskapsbransjen – og hvis filosofer mener at forskere ikke tilfredsstiller betimelige krav til rasjonalitet og ontologi, er dette noe naturvitenskapsfolk bør ta innover seg. Tendensen er derimot en utvikling i motsatt retning, hvor en stadig mer naturalisert filosofi tar ut-

gangspunkt i de siste forskningsresultater, enten det er fra biologi, fysikk eller nevrofysiologi, og teoretiserer derfra. Etter min mening ville en heldigere tendens være en mer gjensidig utveksling av teori og empiri mellom filosofi og vitenskapene; hinsides filosofers reduksjonistiske frykt og vitenskapelig elitisme!

Boka er spissformulert og retorisk fengende. Dessuten er Fuller i sin tilnærming til debatten kompromissløs og konfliktsøkende. Her pakkes lite inn i høflige akademiske fraser. I en sjanger som kanskje best kan karakteriseres som *normativ idéhistorie* tar Fuller dessuten opp andre interessante spørsmål: Han påviser neglisjert enighet mellom Popper og Theodor Adorno, og han kritiserer Richard Rortys omfavning av den politisk ukurante Martin Heidegger. I det siste kapittelet diskuterer han dessuten hvorvidt Kuhn er å betrakte som den amerikanske Heidegger. Fuller mener at Kuhn er en intellektuell feiging, som på samme måte som Heidegger blomstret på bakgrunn av den politiske konteksten han levde i, nemlig den kalde krigens USA.

Et minus med Fullers bok er at Poppers filosofi ikke blir utsatt for en tilstrekkelig kritisk undersøkelse. Den er dessuten for unyansert; hvorfor blir for eksempel ikke politisk orienterte ”kuhniere” som Philip Kitcher og Helen Longino nevnt? Begge to er interesserte i de bredere moralske og samfunnsmessige implikasjonene av vitenskap og svekker Fullers tese om at vitenskapsfilosofien ble ukritisk og snever etter Kuhn.

Boka har en tydelig agenda om å undergrave det kuhnianske vitenskapsforståelsens dominans og kan til tider minne mer om en pamflett enn en fagbok. I og med at Fullers kritikk er svært lik den som ble framført av popperianerne på 60-tallet, kan boka heller ikke sies å være spesielt original. Men som følge av at den vitenskapsfilosofiske konteksten har forandret seg betydelig de siste førti årene, framstår Fullers argumenter som forfriskende. Boka fikk meg til å se på en av mine favoritter blant vitenskapsfilosofene med et mer kritisk blikk, og jeg mener *Kuhn vs. Popper* er viktig bidrag til en gjenoppliving av en normativ orientert vitenskapsfilosofi.